

PRŮZKUM A DOKUMENTACE VENKOVSKÝCH ŠKOLNÍCH BUDOV ZALOŽENÝCH V 19. STOLETÍ

DAVID TUMA

Struktura vzdělanosti a stupně institucionální výchovy se formovaly a stabilizovaly společně se školami po celé 19. století. Školní budovy stály dosud spíše stranou badatelského zájmu, přestože tvoří integrální a zároveň výraznou součást venkovské zástavby. Školy se staly známým orientačním bodem každého města či obce. Typických venkovských školních staveb s původními historickými prvky však razantně ubývá, proto vyvstala potřeba průzkumu a dokumentace tohoto stavebního fondu.

V rámci probíhajícího plošného výzkumu venkovských školních budov na území Plzeňského kraje, vymezeném správním obvodem obce s rozšířenou působností Horažďovice v okrese Klatovy (obr. 1), byly studiem odborné literatury a vlastním terénním průzkumem určeny všechny existující školní stavby, založené v 19. století. Na základě studia historické plánové a fotografické dokumentace byl posouzen současný stav těchto objektů. Na jednotlivých příkladech dochovaných staveb můžeme vidět základní typy škol a jejich architektonická řešení včetně rozdílných řešení vnitřní dispozice. Řada těchto budov svůj původní vzhled po přestavbách výrazně změnila, avšak najdeme mezi nimi také intaktně dochované stavby s minimem pozdějších stavebních zásahů. Předmětem výzkumu se staly venkovské (triviální) školy v těchto obcích: Břežany, Hradešice, Chanovice, Komušín, Kvášňovice, Malý Bor, Myslív, Nalžovské Hory, Pačejov, Slatina, Těchonice, Velenov, Velký Bor a Veřechov.

ŠKOLSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH OD 18. DO KONCE 19. STOLETÍ A POTŘEBA VZNIKU NOVÝCH ŠKOLNÍCH BUDOV

Změny v českém školství nastaly v poslední třetině 18. století v době osvěcenského absolutismu, kdy císařovna Marie Terezie (1717–1780) a císař Josef II. (1741–1790) zaváděli řadu školských reforem. Marie Terezie prohlásila školu za „politikum“, tedy za záležitost státu, nikoliv církve (věci víry a náboženství již neměly být cílem či hlavní náplní školy, nýbrž funkčním nástrojem prosperity státu). Organizaci rakouského elementárního školství císařovna svěřila zaháňskému opatovi Ignazi von Felbigerovi (1724–1788),¹⁾ který byl v této době již znám jako zkušený reformátor pruského a slezského školství.²⁾ Felbiger krátce po svém příchodu do Vídně vypracoval návrh školského řádu, jenž byl uznán jako zákon a vydán dne 6. prosince roku 1774 pod názvem „Všeobecný školský řád

pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařsko-rakouských dědičných zemích.“³⁾ Školním řádem byly zavedeny tři druhy škol: normální (čtyřtřídní; v zemských městech), hlavní (trojtřídní; v krajských městech) a triviální (jednotřídní nebo dvoutřídní; v městečkách, tržních obcích a vesnicích v každém sídle, kde stál farní kostel nebo filiální kostel u vzdálených vesnic). Náklady na školy triviální měla nést vrchnost, po roce 1848 tato odpovědnost přešla na obce. Dozor nad školami triviálními měl vikář nebo děkan, který byl povinen podávat zprávy zemské studijní komisi. Vznikly také první instituce pro vzdělávání učitelů (učitel byl placen státem, což zlepšilo jeho společenské postavení).⁴⁾ Zavedena byla povinná školní docházka pro děti od 6 do 12 let, došlo k upřesnění systému dozoru a správy nad školami s jasnou hierarchií úředníků. Z pedagogického hlediska se ujala metodika Johanna Friedricha Herbart (1776–1841),⁵⁾ jelikož jeho jednotná a mechanická metoda dobře vyhovovala záměru monarchie, protože umožňovala jednotně učit velký počet dětí (přežila až do roku 1918).⁶⁾

V důsledku napoleonských válek se pozornost monarchie upírala poněkud stranou výchovy a vzdělávání. Ani samotné revoluční snahy v roce 1848 nevedly k žádné zásadní organizační změně ve výchovně vzdělávacím systému. Školská politika se dále začala vyvíjet pod dozorem ministerstva kultu a vyučování (nově zřízeného v březnu roku 1848), které nahradilo dosavadní dvorskou studijní komisi. Ve 2. polovině 19. století, za Františka Josefa I. (1830–1916), získala církev opět moc nad školskou správou na základě přijatého konkordátu mezi státem a katolickou církví. Církev do škol dosazovala učitele a schvalovala učebnice. V roce 1867 však došlo k rozdělení habsburské monarchie na dva státní celky (rakouské země a Uherské království) a o rok později byla církev zbavena výsad plynoucích ze zmíněného konkordátu. Ve stejném roce byla také vydána tzv. Prosincová ústava, která zaručovala mj. svobodu bádání, umožňovala zřizování škol podle potřeb jednotlivých zemí a vzdělání v mateřském jazyce. Elementární školský systém byl dne 14. května roku 1869 nahrazen základním školským zákonem.⁷⁾ Zákon opět na-

1) V. Štverák – J. Mrzena, Felbiger a Kindermann. Reformátoři lidového školství. Praha 1986, s. 19–31.

2) O. Kádner, Vývoj a dnešní soustava školství. Díl I. Praha 1929, s. 56–158.

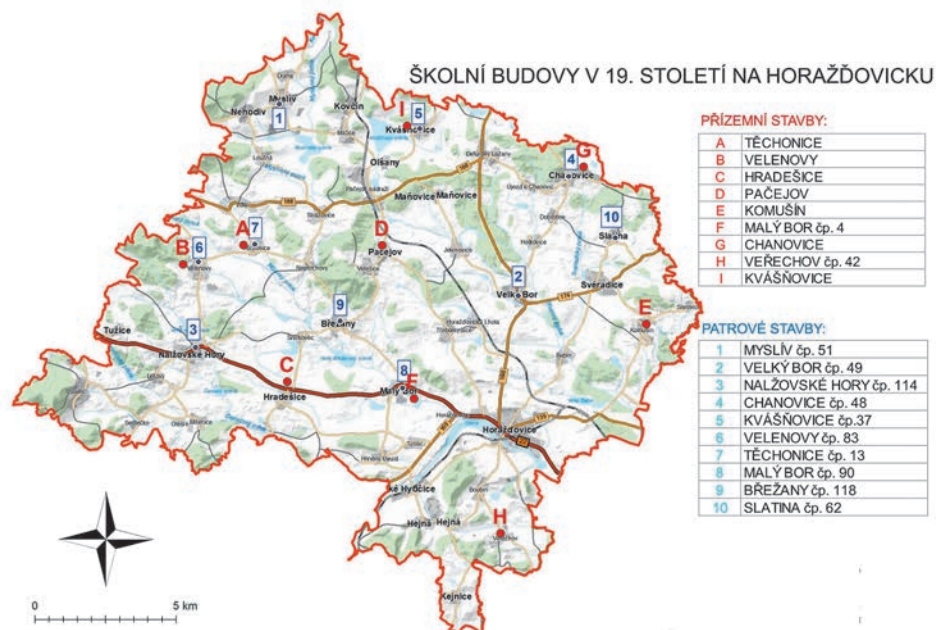
3) Podle názoru hraběte Antona Pergera měl stát právo dozírat na školství a povinnost zavést všeobecnou školní docházku zbavenou vlivu řádových kněží; viz J. Mrzena, Počátky povinného všeobecně vzdělávacího školství v jižních Čechách. Sborník pedagogické fakulty v Českých Budějovicích. Vědy společenské – pedagogika. České Budějovice 1980, s. 6–7.

4) Z. Hledíková – J. Janák – J. Dobeš, Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost. Praha 2007, s. 146–148.

5) J. F. Herbart, Lehrbuch zur Psychologie. Königsberg 1834.

6) J. Hábl – K. Janiš ml., Přehled dějin pedagogiky. Hradec Králové 2010, s. 94–101.

7) Zákon pochází z doby, kdy byl ministrem vyučování Leopold Hasner

Obr. 1: Obec s rozšířenou působností (ORP) Horažďovice (okres Klatovy) s vyznačením školních budov (podle dodaných podkladů autora zpracovala Ž. Sedláková, 2015).

vrátil dozor nad školskou správou do rukou státu, právo na elementární vzdělání měly všechny vrstvy obyvatelstva. Zákon zavedl realie (zeměpis, dějepis aj.), vedle obecné školy vznikla ještě škola měšťanská, učitelské ústavy pro vzdělávání učitelů škol obecných a měšťanských, stanovil osmiletou školní povinnost pro děti od 6 do 14 let nebo také rozšířil obsah vzdělání. Školský zákon dále přinesl i zlepšení sociálního postavení učitelů v podobě nároku na penzi po ukončení kariéry.⁸⁾ V této podobě zůstalo školství až do vzniku samostatného československého státu.

PLOŠNÝ VÝZKUM VENKOVSKÝCH ŠKOLNÍCH BUDOV A JEHO CÍLE

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, se od roku 2013 soustavně zabývá plošným výzkumem školních budov v bývalém politickém okrese Klatovy. Tento příspěvek se však soustředí na menší území, obce s rozšířenou působností Horažďovice (dále jen ORP Horažďovice). Jedná se sice o jedno z nejmenších území rozsahu ORP v Plzeňském kraji, ale sledovaný vzorek školních budov představuje dostatečný vzorek, reprezentující vývoj a typologické varianty.

Výzkum se soustředil na triviální školy, zakládané především ve vesnickém prostředí. Výstupem tohoto plošného výzkumu je katalog školních staveb v bývalém politickém okrese Klatovy.⁹⁾ Zmíněný katalog obsahuje vždy základní informace o identifikovaných objektech: název, informace o vlastnictví, o historickém a stavebním vývoji, doporučení pro další postup památkové péče, odkazy na archiv a jejich prostorovou identifikaci za pomoci vhodné

zvoleného měřítka mapového podkladu. U dohledaných staveb byl zjištěn přímo na místě jejich stávající stav, který byl následně fotograficky zdokumentován a popsán. Stav objektu byl také podroben komparaci s dochovanou plánovou a fotografickou dokumentací. U vybraných školních staveb byla zpracována podrobnější dokumentace (popis objektu, dohledání historické plánové a fotografické dokumentace, katastrální mapa, zjištění vlastníka) jako přípravná fáze pro podání návrhu na prohlášení za nemovitou kulturní památku.

VENKOVSKÉ ŠKOLNÍ STAVBY NA ÚZEMÍ ORP HORAŽĎOVICE

Po reformě školství v 18. století, za vlády císařovny Marie Terezie, se školní výuka na sledovaném území soustředila z počátku do jedné světnice v rámci vybraného objektu ve vsi. Tímto způsobem probíhala výuka například v **Těchonicích** v chalupě čp. 27, avšak přesnou podobu školy, ani její vnitřní dispozici již neznáme. Ve většině případů totiž pro toto starší období plánová dokumentace chybí a písemné prameny rovněž. Strohé informace podávají narativní prameny, jako v případě vsi **Malý Bor** (dnes čp. 4), kde autor kostelní kroniky zaznamenal informaci, vztahující se ke stavu školy v roce 1781. Škola byla podle kronikáře tak sešlá, že farář Karel Josef Malkovský nechal na vlastní náklady postavit přízemní kamennou stavbu s doškovou střechou, obsahující jednu třídu.¹⁰⁾ Doklady školní budovy máme také ze vsi **Hradešice**, kde fungovala již za vlády císařovny Marie Terezie farní škola u kostela Proměnění Páně. Z doby císaře Josefa II. se dochovaly první zprávy o triviální škole v obci **Pačejov**, založené roku 1787. Podobné informace o existenci škol nebo prostor k výuce žáků podávají prameny písemné povahy také ve vsi **Kvášňovici**.¹¹⁾ Zde se jednalo o využití stávajících budov, ale kromě již zmíněných Těchonic, vznikaly první novostavby venkovských školních staveb. Nejstarší vyobrazení novostavby školní budovy na Horažďovicku pochází z kroniky vsi **Chanovice** (obr. 2). Nejedná se sice o původní plánovou dokumentaci, ale i tak dochovaná skica dává možnost přiblížit dispoziční řešení prvních staveb venkovských škol. Skica školy, vystavěné pravděpodobně mezi lety 1717–1726, zdůrazňuje zděné provedení stavby. Stavba vychází z tradiční formy vesnické místní zástavby, až na valbový tvar střechy a průchozí síňový díl ústí-

von Archa (1818–1891), proto se často hovoří o Hasnerově zákonu, nebo je označován jako „Květnový zákon“ nebo Velký říšský zákon; viz T. Kasper – D. Kasperová, Dějiny pedagogiky. Praha 2008, s. 96–100.

8) M. Somr, Nástin dějin školství a pedagogiky: dočasná vysokoškolská učebnice. Praha 1987, s. 120–121.

9) M. Břízová – M. Rys – D. Tuma, Katalog školních staveb. Nepublikovaná zpráva z výzkumu. NPÚ ÚOP v Plzni 2013, 2014 a 2015.

10) Kronika obecné školy Malý Bor 1880–1916, Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Klatovy, zn. fondu Škola Malý Bor, č. fondu 1339, s. 1–15.

11) První školu ve vsi Kvášňovice zmiňuje kronika kolem roku 1801. Tehdy se jednalo o přízemní stavení, které splňovalo nároky na jednotřídní školu s bytem pro učitele. Kronika obecné školy Kvášňovice 1871–1882, SOKA Klatovy, zn. fondu Škola Kvášňovice, č. fondu 1336, s. 3–5, 28.

cí ve dvoře.¹²⁾ Dalším odlišením od tehdejších běžných chalup je existence zděného komína a větší prostora světnice sloužící k výuce dětí.¹³⁾

Pro výstavbu nových škol či přestavbu starších budov k výuce začala ve 2. polovině 18. století platit řada pravidel, např. výstavba školy podléhala veřejné zakázce a řídila se podmínkami státních orgánů pro vyhlašování a uzavírání dražeb. Avšak do josefinských reforem nebyla stavebními předpisy formována podoba školy, proto se v této době v Čechách nevyvinul prototyp školní budovy. Školní stavby v tomto období vycházely z typologie venkovských staveb, tedy jednalo se o běžnou vesnickou „chalupu“ trojprostorové dispozice.¹⁴⁾ Stavba mohla být roubená nebo zděná. Vyučování se soustředilo ve světnici, kde také bydlel učitel a jeho rodina.

Navýšení prostoru k výuce dětí bylo nutné od roku 1780, jelikož císař Josef II. hrozil vysokými pokutami rodičům, kteří by neposílali svoje děti do škol.¹⁵⁾ Na venkově proto docházelo k intenzivnější výstavbě jednoduchých přízemních staveb nebo byly rozšiřovány již existující školní stavení. Častým jevem také bylo, že se výuka soustředila do jiného, obcí pronajatého objektu, aby mohla být řešena jako dvoutrídni.

Povinnost postarat se o vzdělání vlastního dítěte rychleji přijali lidé ve městech než na venkově, lidé zámožnější než chudina, rodiče chlapců než rodiče dívek.¹⁶⁾ Tato skutečnost se odráží především ve faktu, že škola zasahovala do rytmu života a režimu dne. Většina rodičů do této doby neprošla školou, a proto pro ně škola znamenala cizorodý prvek. V devadesátých letech 18. století pokrývaly triviální školy již většinu území Čech, ale školní docházka se stále netýkala asi třetiny venkovských dětí.¹⁷⁾

12) Školu nechal zřídit šlechtic Ferdinand Jáchym Rummerskirch. Školní budova sestávala z jedné školní světnice, síně a jednoho pokoje pro řídícího učitele, kuchyně, komory a sklepa. *Kronika obecné školy Chanovice 1887–1889*, SOkA Klatovy, zn. fondu Škola Chanovice, č. fondu 1300, s. 6–30.

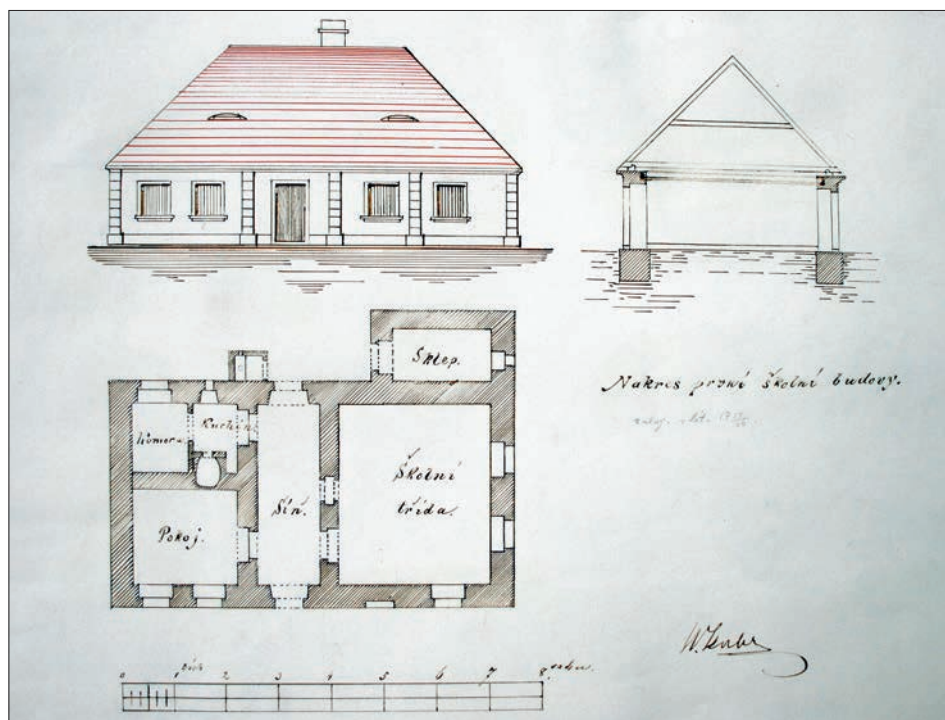
13) Srovnání nabízí příklad z komorního panství Poděbrady, kde se z nejstarších stavebních plánů, dochovaných z roku 1769, dozvídáme o podobě těchto objektů sloužících k výuce, které rovněž ukazují klasičtější přízemní stavbu s uspořádáním místností podobným vesnickému domu. Odlišnosti od vesnického domu spatřujeme v důkladně provedené kuchyni a ve valbovém tvaru střechy. V zadní části vstupního dílu dispozice, kde byla situována zděná a valeně klenutá dýmníková kuchyně, vybavená zděným komínem, s oknem v zadní stěně. Z kuchyně se obsluhovala pec a kachlová kamna umístěná ve světnici, nechyběla podesta pro otevřené ohniště na vaření, viz M. Ebel – J. Škabrada, *Chalupy v Čechách na historických stavebních plánech* 1. Praha: Argo 2014, s. 44–47.

14) M. Ebel, *Dějiny českého stavebního práva*. Praha 2007, s. 230.

15) Z. Řezníčková, *Malý Bor. 765 let obce. 120 let hasičského sboru*. Malý Bor 2008, s. 8.

16) M. Lenderová – T. Jiránek – M. Macková, *Z dějin české každodennosti*. Praha 2009, s. 200–201.

17) M. Hroch, *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha

Obr. 2: Chanovice (okr. Klatovy), náčrt první školní budovy ve vsi Chanovice založené 1717/1726 (reprofoto, *Kronika obecné školy Chanovice 1887–1889*, SOkA Klatovy, o. c. v pozn. 12).

V roce 1786 zveřejnila dvorská studijní komise prototypové plány přízemních školních budov pro 40 až 110 dětí, představujících několik variantních uspořádání vnitřní dispozice.¹⁸⁾ Do českého prostředí tak měla být aplikována zcela nová typologická varianta dvoutraktové stavby.¹⁹⁾ Avšak teprve roku 1816 vydala dvorská studijní komise dekret, který výrazně změnil postavení výuky češtiny, a jehož přílohou se staly zmíněné vzorové plány škol (obr. 3). Ze tří uveřejněných variant byla stavebně nejjednodušší přízemní budova s třídou pro 40 až 60 školáků a bytem učitele, který se skládal z pokoje, kuchyně, komory a spíže. Z předsíně od vchodu vpravo byl umístěn záchod, který představoval pro vesnické prostředí městskou inovaci. Střední variantu stavby zastupovala rovněž přízemní budova s učebnou pro 90 až 100 školáků, byt učitele zůstal stejný, pouze hygienické zařízení tvořila dvojice záchodů (jeden pro dívky, druhý pro chlapce). Třetí variantou budovy triviální školy se stala velká jednopatrová stavba, počítající se 160 až 175 školáky, kde se v přízemí nacházel byt učitele a byt pomocníka učitele s jednou místností. Hygienická zařízení byla situována v obou nadzemních podlažích²⁰⁾ a poskytovala dětem jistý komfort. Pro mnoho dětí žijících v roubených nebo hliněných chalupách, tak školní budova představovala svět, který dosud nepoznaly.²¹⁾ Reakcí na vydaný dekret se staly požadavky jednotlivých vsí na zřízení nových škol. Mezi lety 1801–1806 byla vystavěna například přízemní školní budova v obci

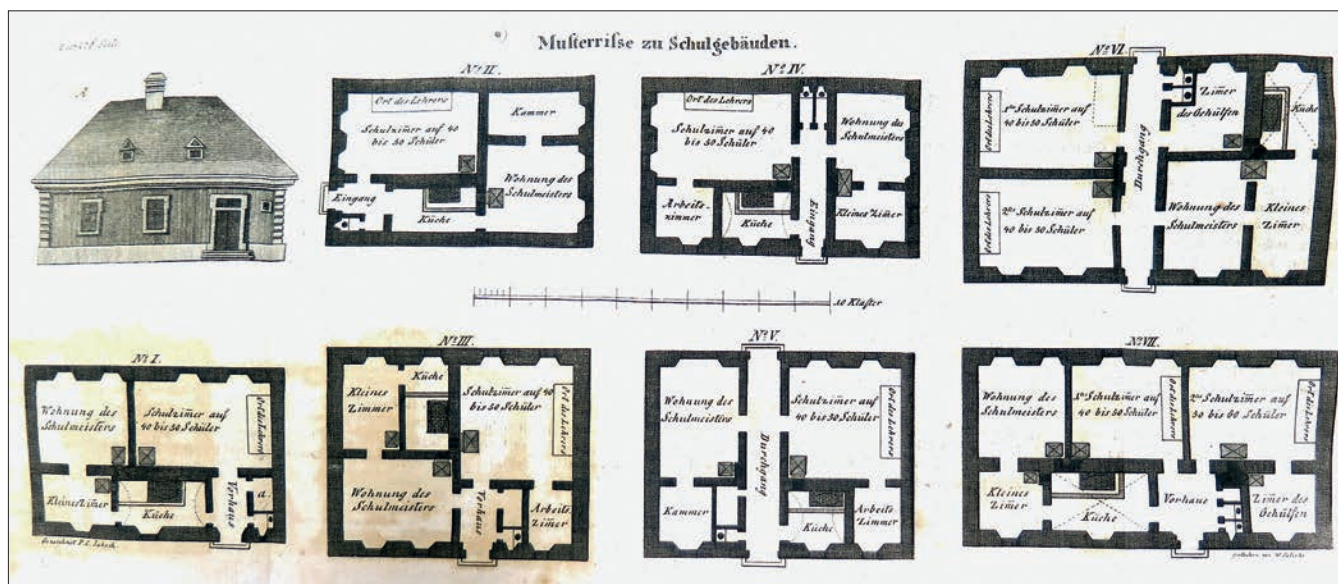
1999, s. 46–47.

18) P. K. Jaksch, *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzsache: wie auch in Güter- Stiftungs- Studien- und Zensurssachen für das Königreich Böhmen von 1601 bis Ende 1800. Fünfter Band*, von R-S. Praha 1828, s. 277–278.

19) M. Ebel, o. c. v pozn. 14, s. 230–231.

20) J. Petrář, *Dějiny hmotné kultury II.* (sv. 1). Praha 1995, s. 130.

21) P. Novák a kol., *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*. Praha 2005, s. 143.

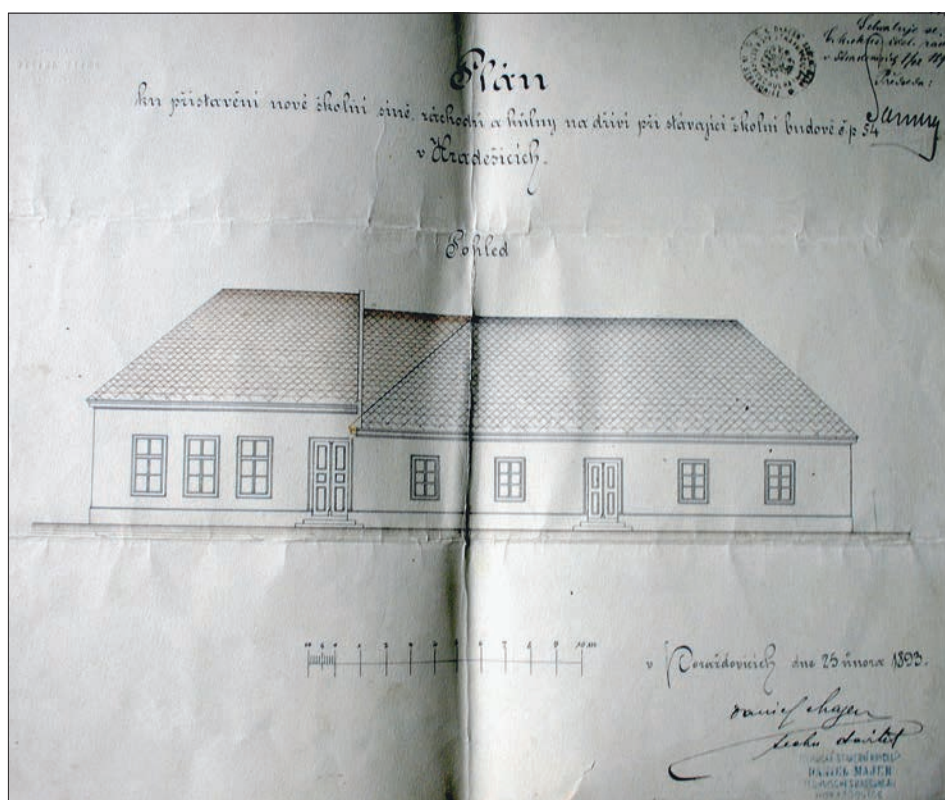
Obr. 3: Prototypové plány přízemních školních budov z roku 1786 a 1816 (převzato z P. K. Jaksch, o. c. v pozn. 18).

Těchonice (dnes čp. 13)²²⁾ a další byla podle zápisů ze školní kroniky založena roku 1813 ve vsi **Velenovy**. Jednalo se o přízemní stavení s jednou třídou a bytem učitele s kuchyní. Při škole byl zřízen chlév pro krávu.²³⁾ Nedo- statek pramenů nám však neumožňuje porovnat jejich půdorysné dispozice s vydanými prototypovými návrhy škol. Ve vsi **Hradešice** došlo v roce 1839 rovněž k výstavbě

nové školy (pravděpodobně na stejném místě, kde již stála starší budova školy, o které nemáme bližší informace). Pozdější dochovaná plánová dokumentace z roku 1893, řešící již třetí rozšíření školy (obr. 4, 5), vyobrazuje mimo jiné starší dispoziční řešení budovy. Stavba školy v roce 1839 měla obdélný půdorys trojprostorové dispozice kryté valbovou střechou. Středním dílem, procházela chodba,

ústící na dvore, přičemž pravý díl obsahoval prostornou školní třídu, zatímco levá část sloužila výhradně jako byt řídicího učitele s rozdělením na čtyři menší pokoje. Sociální zařízení se nacházela v přístavku, navazujícím na byt učitele a byla přístupná ze dvora.²⁴⁾ Řešení vnitřní dispozice školy neodkazuje na aplikaci půdorysného schématu některého z prototypových návrhů.

Požadavek na výstavbu nové školní budovy ve 20. letech 19. století podala také ves **Pačejov**, jelikož stávající stavba sloužící k výuce byla v roce 1822 posouzena jako nevhodná. Ne vždy bylo požadavkům vsí vyhověno, a tak například ves **Komušín** byla celé 19. století přiškolená ke vsi Velký Bor.²⁵⁾ Demografický vývoj populace se odráží také ve stavební podobě škol. Stavební činnost se netýkala pouze novostaveb, ale zvyšující se počet žáků vedl

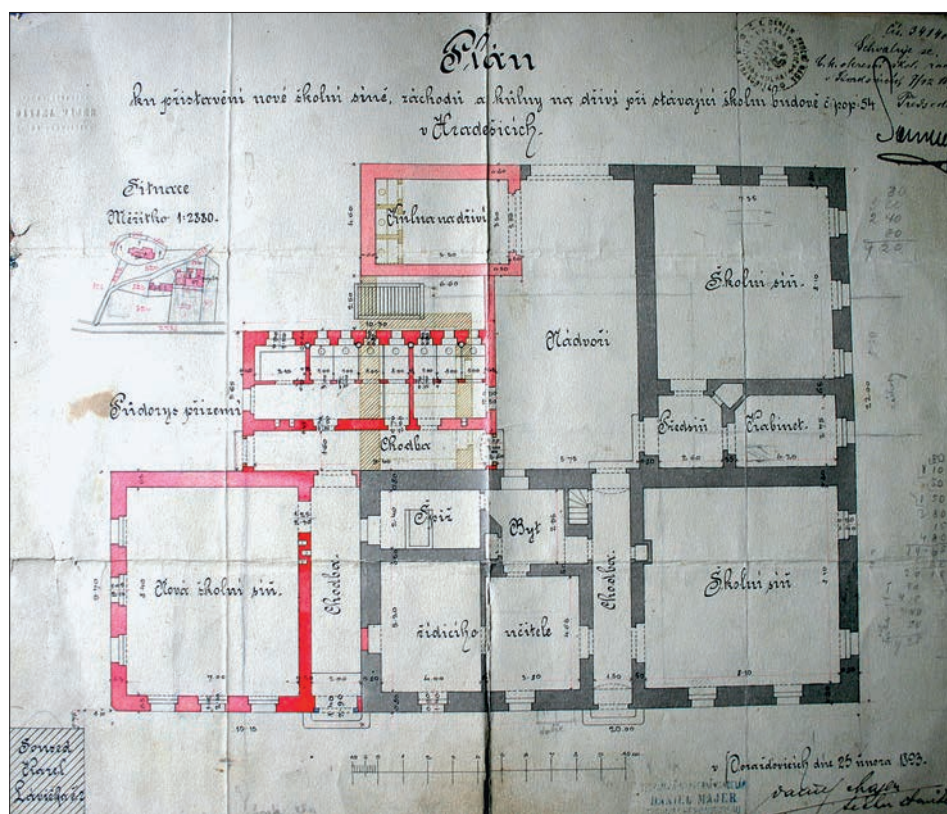
Obr. 4: Hradešice (okr. Klatovy), školní budova u kostela Proměnění Páně, plánová dokumentace stavitele Daniela Majera z roku 1893, pohled (reprofoto, SOKA Klatovy, o. c. v pozn. 24).

22) V roce 1863 patron místního kostela i školy hrabě Taaffe nechal školu rozšířit a opravit. *Kronika obecné školy Těchonice 1876–1919*, SOKA Klatovy, zn. fondu Škola Těchonice, č. fondu 1402, s. 3, 7–44.

23) *Kronika obecné školy Velenovy 1879–1927*, SOKA Klatovy, zn. fondu Škola Velenovy, č. fondu 1407, s. 2.

24) SOKA Klatovy, fond ZŠ Hradešice, karton 1, č. inv. 317–319.

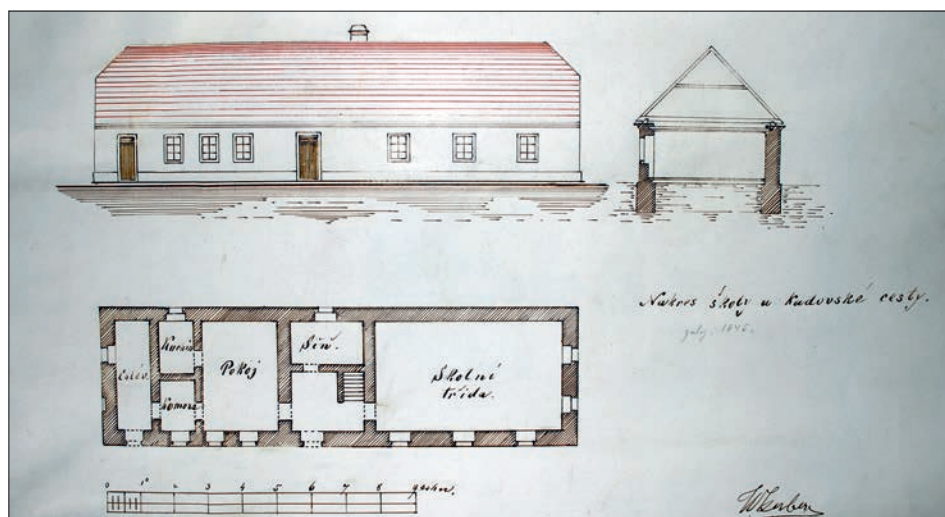
25) Od roku 1820 začal Vojtěch Rabín vyučovat děti alespoň v zimních měsících ve vsi. Farář Jára si ve vsi postavil ve 2. polovině 19. století domek, v němž později zřídil jednu třídu, kde pokračoval ve výuce dětí. J. Dyk, *Popis politického okresu strakonického*. Školství – doprava – správa. Úryvky z dějin. Díl II. Strakonice 1925, s. 13.

Obr. 5: Hradešice, školní budova u kostela Proměnění Páně, plánová dokumentace stavitele Daniela Majera z roku 1893, půdorys (reprofoto, SOKA Klatovy, o. c. v pozn. 24).

k požadavkům na rozšiřování stávajících školních staveb. Například v **Malém Boru** (současné čp. 4) byla v roce 1821 přistavěna ke stávající budově ještě druhá třída²⁶⁾ a o devět let později byla stavba zvýšena o patro.²⁷⁾

V roce 1833 bylo stanoven českým stavebním řádem (a posléze i moravským), že zhotovitel stavebních plánů škol musí být krajským inženýrem. U rozsáhlejších staveb řád vyžadoval příkaz gubernia i vrchního stavebního ředitelství. Na venkově měly být tyto veřejné budovy stavěny uprostřed vsi, avšak ne vždy byla možnost zastavění návsi dané obce reálná. Příkladem může být výstavba nové zděné školy v **Chanovicích**, založená v roce 1845 při silnici směrem na ves Kadov (obr. 6). Její stavební podoba nebyla realizována podle schválených podob prototypo-

Obr. 6: Chanovice, náčrt školy u cesty do vsi Kadov vystavěné roku 1845 (reprofoto, Kronika obecné školy Chanovice 1887–1889, SOKA Klatovy, o. c. v pozn. 12).

vých škol z roku 1786 a 1820. Objekt má podobu skromného vesnického domu s jedinou výjimkou lišící se od typologie tradičního domu, a to v umístění schodů zpřístupňujících podkroví v síni naproti vstupu, což by mohlo souviset s případným využitím podkroví jako obydlí rodiny učitele. Existenci hospodářského zázemí naznačuje pouze chlév pro krávu, k ukládání sena a slámy sloužila část podkroví. Přízemní stavbu zakončuje sedlová střecha s polovalbami. V „pravé“²⁸⁾ orientaci se pravděpodobně kamny vytápěná světnice stala školní třídou, zatímco světnice učitelského bytu (v plánu označena za pokoj) se přesunula do třetího dílu půdorysu. K učitelskému bytu patří i komora, přístupná přes světnici a prostora označená jako kuchyň. Vzhledem ke schématickému zobrazení školy nejsou zřejmé detaily topeniště, a chybí také komínové těleso tohoto dílu.²⁹⁾

Během 1. poloviny 19. století neustále rostl počet obecných (triviálních) škol.³⁰⁾ Na Horažďovicku se kromě přízemních objektů od 1. poloviny 19. století začínáme mnohem častěji setkávat s výstavbou nových školních staveb,

26) Viz pozn. 10.

27) Stavba dnes sestává ze dvou částí, přičemž východní polovina má hřeben střechy a podstřešní římsu položenou níže. Oba obdélné půdorysy zakrývají valbové střechy. Vnější vzhled i interiér stavby byly v roce 1978 stavebně upraveny na bytové jednotky určené školským zaměstnancům. *Kronika národní a základní školy Malý Bor 1953–1978*, SOKA Klatovy, o. c. v pozn. 10, s. 139.

28) Levá nebo pravá dispozice stavby se řídí orientací ke světovým stranám, konfigurací terénu a nejvhodnějším umístěním místnosti ve vztahu k veřejným prostorům ulice či návsi. V tomto případě se po-

pis dispozice stavby vztahuje ke světovým stranám.

29) Školu založil plzeňský obchodník Franz Becher (projektant není znám). Becher koupil Chanovice v roce 1811 od hraběte Clam Martinice. Škola měla jednu jednotřídní světnici, předsíň, jeden pokoj pro třídního učitele, kuchyň, komoru a chlév na krávy. *L. Smolík a kol., Chanovice*. Chanovice 2009, s. 50.

30) Zatímco na počátku 19. století bylo v Čechách asi 2300 obecných škol, roku 1847 jich bylo téměř 3500, jenž navštěvovalo asi tři čtvrtiny školou povinných dětí. *F. Čapka, Obrazy ze života společnosti v českých dějinách*. Brno 2010, s. 83.

Obr. 7: Myslív (okr. Klatovy), stará škola čp. 51, učitelův sbor před budovou v roce 1937 (reprofoto, fotografická sbírka OÚ Myslív).

Obr. 8: Myslív, nová škola čp. 71, učitelův sbor před budovou v roce 1937 (reprofoto, fotografická sbírka OÚ Myslív)

řešených jako patrových. Jednalo se o troj- a vícetřídní dvoutraktové novostavby nebo rekonstrukce starších školních budov dodatečně zvýšených o jedno podlaží. Na vymezeném území vzniklo v 19. století celkem deset patrových školních budov. Společným znakem těchto nových školních budov bývá obdélný půdorys krytý valbovou střechou. Dispozice byla řešena jako trojprostorový jedno či dvoutrakt s částečným podsklepením. Obytné místnosti byly plochostropé. V komunikačních prostorech a sklepech školy našly uplatnění segmentové nebo později používanější zrcadlové klenby. Rozdíly spatřujeme v uspořádání vnitřní dispozice škol, jelikož starší školní budovy měly schodiště řešené v rámci prostředního dílu, avšak již od 2. poloviny 19. století se tato úprava opouštěla a dispozice objektu se uvolňovala. Schodiště se přesouvalo do vlastního křídla či kratšího přístavku napojeného symetricky nebo asymetricky na hlavní budovu. Přístupné bylo příčnou chodbou, která se před schodištěm zpravidla větvila na kratší podélné chodby (vytvářející půdorysně tvar písmene T). Součástí pozemku určeného škole byla i drobná stavba hospodářského charakteru, sloužící k chovu domácích zvířat, obvykle zakrytá sedlovou nebo ojediněle pultovou střechou, a také studna. Celý areál byl obvykle ohrazen dřevěným plotem, plotem z cihelných tvarovek osazených mezi zděnými sloupky nebo kamennou zdí. K objektům se dochovala zpravidla původní plánová dokumentace, a v řadě případů také fotografie z počátku 20. století, zachycující stav objektu před pozdějšími stavebními úpravami.

První patrovou školní budovou na Horažďovicku se stala roku 1810³¹⁾ škola ve vsi **Myslív** (dnes čp. 51).³²⁾ Budova školy se nachází jihovýchodně od kostela Nanebevzetí Panny Marie (obr. 7). Stavba, společně s mladší budovou školy (čp. 71, obr. 8), tvoří východní část návsi. Podobu vnitřní dispozice školy čp. 51 v době její výstavby neznáme. Podle císařských otisků map stabilního katastru (mapováno 1838) se jednalo o zděnou stavbu obdélného

půdorysu s malým přístavkem na východní straně fasády. Pozdější vzhled budovy před přestavbou, provedenou v 50. letech 20. století, zachycují dobové fotografie, dokládající jednoduchou klasicistní fasádu, dělenou horizontálně na hlavním průčelí mezipatrovou a podstřešní římsou. Velké okenní otvory, s výplněmi osazenými v líci a ven otevíravými, mají široké profilované šambrány. Symetricky umístěný pravoúhlý vstup zdůrazňuje půlkruhově sklenutý nadsvětlik. Z fotografie je rovněž patrné, že budova byla, podobně jako dnes, zastřešena valbovou střechou s hřebenem rovnoběžným s uličním průčelím.³³⁾

Budova čp. 51 v obci Myslív se řadí mezi nejstarší patrové školní stavby na Horažďovicku. V hlavní budově zůstalo po úpravách ve 20. století znatelné trojprostorové dvoutraktové členění vnitřní dispozice. Do objektu se vstupovalo nejprve do příčné chodby, která dále zpřístupňovala obě postranní části stavby. Na konci příčné chodby byl nástup na schodiště do patra. V patře se nacházely do zmíněné přestavby minimálně dvě třídy.

Novostavby škol na Horažďovicku, vzniklé do poloviny 19. století, můžeme uzavřít patrovou školní budovou čp. 114 v městečku **Nalžovské Hory** (dříve Stříbrné Hory),³⁴⁾ vystavěnou v roce 1840 na jižní straně města u kostela sv. Kateřiny (obr. 9). Trojprostorová dvoutraktová dispozice vychází ze vzorových školních plánů pro stavby škol. Popis interiérů školy později věrně zachytil její žák Karel Klostermann (1848–1923) v knize *Červánky mého mládí*: „Před školou byla zahrádka. Školní budova byla patrová. Dvnitř budovy se vstupovalo průjezdem. Vlevo

33) Modernizace objektu v 50. letech 20. století se uskutečnila přístavbou nového kolmého křídla ze západu. Jednotlivé fasády objektu jsou prakticky bez jakýchkoliv ozdob a členění. Ostění okenních otvorů s mladšími výplněmi mají zaoblená nároží, která vznikla po odstranění v líci osazených oken. K jižnímu nároží křídla se napojuje starší přístavek chléva, který zakrývá sedlová střecha s prostou krokvní soustavou.

34) V roce 1762 v Nalžovských Horách (tehdy ve Stříbrných Horách) děti chodily do školy v domě čp. 75, později do čp. 83 na Horním náměstí pod farou. Za učitele Šafránka byla dne 19. listopadu roku 1840 slavnostně vysvěcena nově postavená školní budova, na jejíž výstavbě se finančně podílel i hrabě Ludvík Taaffe. M. Kríž, *Nalžovské Hory v proměnách času*. Edice Historie Klatovska 15. Klatovy 2008, s. 85–95.

31) E. Prexler, *Samosprávný okres plánický*. Klatovy 1902, s. 28.

32) Starší budova školy byla dřevěná jednotřídká a shořela při požáru v roce 1730. M. Kríž, *Myslív – historie a současnost*. Klatovy 2010, s. 56–60.

v přízemí byly dva pokoje, které obýval učitel Šafránek, jeho první pokoj byl zároveň školní kancelář. Vpravo byla kuchyně a za ní pokoj, který byl zároveň jídelnou. V patře byly dvě učebny. Ve škole nebyla voda, proto se musela donášet ze studny u domu čp. 77.³⁵⁾ K objektu se bohužel nepodařilo zatím dohledat starší plánovou dokumentaci ani dobové fotografické snímky, které by umožňovaly jeho podrobnější popis z doby jeho výstavby.³⁶⁾ V severní části se v přízemí nacházejí dvě prostory, v jižní čtyři. Středová část, tvořená chodbou a schodištěm, představovala hlavní komunikační uzel stavby, její východní polovinu zaujímá schodiště, kolem kterého se chodba zužuje a prochází k přístavku s venkovním schodištěm umístěným na východní straně fasády. Schodiště se střední schodišťovou zdí propojuje přízemí s patrem, na mezipodestě se vstupovalo do horní části přístavku, kde byla umístěna hygienická zařízení.³⁷⁾ Horní část stavby zaujímají na severu a jihu dvě učebny, prostřední díl obsahuje jednu místnost a schodiště na půdu. Krov objektu se dochoval v autentické podobě z roku 1840 bez druhotných zásahů. Jedná se o hambalkový, podélně vázaný krov bez námětků, opatřený ležatou stolicí. Krov představuje plně vyvinutou (vyspělou) formu ležaté stolice barokního typu.

Zajímavým příkladem přestavby starší budovy školy, realizované do poloviny 19. století, je dnešní objekt čp. 37 v obci **Kvášňovice**, který byl v roce 1847 zvýšen o jedno podlaží.³⁸⁾ Škola byla situována u místní komunikace na jižní straně ohrazeného hřbitova s kostelem sv. Bartoloměje. Na císařských otiscích map stabilního katastru (mapováno roku 1837) je zachycen ještě půdorys starší obdélné stavby. Budovu čp. 37 charakterizuje valbová střecha s hřebenem rovnoběžným

Obr. 9: Nalžovské Hory (okr. Klatovy), škola čp. 114, současný stav budovy, foto od jihozápadu (všechny snímky autor, 2014, není-li uvedeno jinak).

Obr. 10: Kvášňovice (okr. Klatovy), škola čp. 37, stav budovy v 1. polovině 20. století, foto od východu (reprofoto, fotografická sbírka K. Jiřička, uloženo v Městském muzeu Horažďovice).

s uličním průčelím. Z dochované fotografické dokumentace školy z 1. poloviny 20. století lze vidět svéráznou formu zlidovělé klasicistní architektury, kterou pravděpodobně tvořil místní zedník (obr. 10). Fasáda postrádá standardizované prvky klasicistní architektury. Uliční průčelí zdůrazňují kvádromané nárožní lizény a rustikové pásy.

35) K. Klostermann, Červánky mého mládí. Díl I. Praha 1926.

36) Ve 30. letech 20. století prošla škola modernizací, která se týkala především vybavení interiéru a drobných stavebních úprav (učebna v patře byla přepažena příčkou a za ní byl zřízen kabinet, škola byla elektrifikována). *Kronika obecné a národní školy Nalžovské Hory 1917–1953*, SOKA Klatovy, zn. fondu Škola Nalžovské Hory, č. fondu 1980, s. 108, 161; *Kronika základní školy Nalžovské Hory 1945–1997*, SOKA Klatovy, zn. fondu Škola Nalžovské Hory, č. fondu 1981, s. 5, 9, 359.

37) Výsledná podoba fasád bez členění pochází až z 2. poloviny 20. století (sdružená okna, brizolitové omítky), tehdy proběhly i další stavební úpravy, které dodaly budově dnešní vzhled. Hygienická zařízení byla původně zřízena pravděpodobně mimo budovu školy, a to až do roku 1936, kdy k východní fasádě byl přistavěn záchodový přístavek s pultovou střechou a kryté venkovní schodiště.

38) *Kronika obecné školy Kvášňovice 1900–1940*, SOKA Klatovy, o. c. v pozn. 11, s. 8.

Obr. 11: Kváňovice, škola čp. 37, interiér vstupní síně v přízemí se schodištěm a navazující chodbou.

Okenní otvory, s výplněmi osazenými v líci fasády, mají profilované pásové šambrány, které jsou v patře zvýrazněny podokenními římsami s konzolami. Zmíněná historická fotografie objektu také zachycuje prodloužení školy směrem k jihovýchodu, přičemž došlo k respektování charakteru starší fasády.

Starší plánová dokumentace k objektu se nezachovala a řada stavebních prvků a detailů byla setřena pozdějšími interiérovými úpravami. Dochováno zůstalo hlavní komunikační schéma středního dílu. Při vstupu do objektu nacházíme po pravé straně nástup na kamenné, jedenkrát zalomené schodiště s mezipodestou (obr. 11). Vstupní předsíň pokračuje chodbou, stáječící se kolem schodiště, a navazuje na ni příčná část chodby ústící v zahradě. Stropy chodeb a schodiště jsou zaklenuty segmentovými klenbami. Ve vstupní předsíni člení klenbu pětiboké výseče nad dveřmi. Dveře jsou opatřeny dřevěnými obložkami zárubní

a plnými slohovými dveřmi rámové konstrukce s trojicí jednoduchých kazet (v přízemí i v patře). Dispozice tříd v přízemí i patře byla úpravami na bytové jednotky značně přepažena příčkami a pro každou jednotku bylo zřízeno samostatné hygienické zařízení.³⁹⁾ Na zahradě je kolmo na hlavní budovu umístěn přízemní objekt se sedlovou střechou, sloužící jako chlív.

Od 50. let do 70. let 19. století zaznamenáváme na Horažďovicku útlum stavebních aktivit. Příčinou byly bouřlivé historické události, k nimž během tohoto období došlo. Rok 1848 směřoval ve vzdělání k dosažení progresivnějších tendencí, avšak skutečným převratem byl až říšský zákon ze 14. května 1869. Zákon byl znám jako Hasnerova reforma platící od školního roku 1870/1871. Týkal se všech stupňů školství (vyjma univerzitního vzdělání). Zákon rozvinul vzdělávací systém nejnižších vrstev obyvatel a zavedl obecnou školu. Podstatným přínosem Hasnerovy reformy bylo zavedení primární sítě škol, která se na Horažďovicku začala významně zahušťovat. Děti tak již nemusely putovat do školy vzdálené několik kilometrů. Progresivní zákon sociálně slabší vrstvy nepřijaly kladně, zejména v rodinách nádeníků setrval odpor ke školskému vzdělání i nadále.⁴⁰⁾ Dopad Hasnerova zákona na Horažďovicku se projevuje intenzivní výstavbou nových školních staveb s převládajícími patrovými objekty, k nimž se dochovalo větší množství pramenů (kartografických, ikonografických i písemných). Kromě rozdílného půdorysného uspořádání venkovských školních staveb stojí za povšimnutí dvojí způsob řešení fasád zohledňující prvky historických slohů. První vychází z principů klasicistní architektury s poměrně velkými okny. Větší formáty oken, osazené v patře objektu, souvisejí s požadavkem na lepší světelné podmínky v jednotlivých třídách. Okna se vyznačují rovným nadpražím a plochými pásovými nebo lištovými šambránami. Fasády objektů škol jsou zpravi-

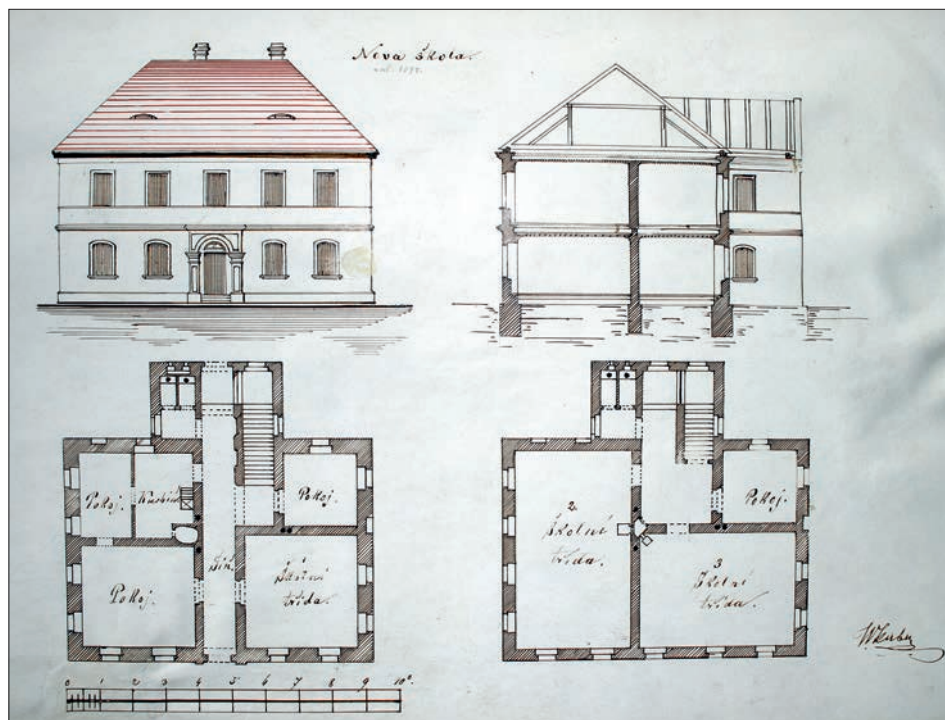
Obr. 12: Chanovice, škola čp. 48, současný stav budovy, foto od jihu (stav 2013).

³⁹⁾ Ve 2. polovině 20. století byly interiéry adaptovány na čtyři bytové jednotky. Modernizací prošly v roce 2010 také fasády objektu a střecha (betonová střešní krytina, plastová okna, nový krov).

⁴⁰⁾ Odpor sociálně slabších vrstev obyvatel ke vzdělávání svých dětí oslabila až školská novela z května roku 1883, která zavedla několik druhů úlev, viz M. Lenderová – T. Jiránek – M. Macková, o. c. v pozn. 16.

dla hladké s běžným horizontálním členěním (jako přímé linie); např. školní budovy v Malém Boru, Břežanech, Slatině a Veřechově. Jedná se o mladší reprezentanty staveb na Horažďovicku, postavených na sklonku 19. století. Druhý způsob řešení fasád je ovlivněn novogotickým tvaroslovím, uplatňovaným často v daném prostředí na architektuře drážních staveb. Jeho představitelé pocházejí ze 70. let 19. století a vyznačují se segmentově sklenutými okenními otvory s profilovanými odstupňovanými šambránami (profilovaná ostění) ustupujícími pod líc fasády, podobně jako je tomu u nové školy obci Myslív čp. 71, Těchonice, Chanovice nebo dnes již zbořené budovy školy v Pačejově.

Od 2. poloviny 19. století se u projektů školních budov na Horažďovicku setkáváme i se jmény místních stavitelů, jako byl např. Daniel Majer, Václav Benedikt nebo Václav Kába. Stavitelé zde aplikovali prototyp trojprostorového dvoutraktu vycházející ze vzorových plánů škol. Na takto rozčleněnou stavbu navazovalo symetricky nebo asymetricky umístěné křídlo či přístavek (zpravidla schodišťový), kde bývala umístěna také hygienická zařízení. Objekty patrových školních budov se bohužel v intaktní podobě dochovaly výjimečně, jako příklad modernizované budovy školy uveďme tehdejší novostavbu školy v **Chanovicích** (dnes čp. 48). Budova školy se nachází na severní straně návsi (obr. 12).⁴¹⁾ Základní kámen k nové trojtřídní škole s bytem řídícího učitele a místností pro dvě učitelky byl položen dne 5. května 1877⁴²⁾ a ještě téhož roku, počínaje dnem 1. září, škola zahájila výuku.⁴³⁾ Stavitel a projektantem byl Václav Kába z Kolince. Podle dochované plánové dokumentace se jednalo o trojprostorovou dvoutraktovou stavbu (obr. 13), k níž se symetricky ze severní strany napojovalo krátké schodišťové křídlo

Obr. 13: Chanovice, škola čp. 48, náčrty školy v době vzniku v roce 1877 (reprofoto, Kronika obecné školy Chanovice 1887–1889, SOkA Klatovy, o. c. v pozn. 12).

Obr. 14: Chanovice, škola čp. 48, stav budovy v 1. polovině 20. století, foto od jihovýchodu (reprofoto, fotografická sbírka K. Jiříčka, uloženo v Městském muzeu Horažďovice).

s hygienickým zařízením. Středním dílem v přízemí procházela úzká chodba, umožňující přístup do bytu učitele v západní polovině budovy. Místnosti byly plochostropé, pouze chodby byly zastropeny segmentovými klenbami. Byt učitele sestával celkem ze tří místností. Největší místnost se nacházela při jihozápadním nároží. Druhá navažující místnost při severozápadním nároží byla rozdělena příčkou na pokoj a kuchyni s pecí. Na opačnou stranu dispozice projekt situoval rovněž dvě místnosti rozdělené podélnou vnitřní nosnou zdí. Ve větší místnosti při jihovýchodním nároží se nacházela jedna třída. V traktu při severovýchodním nároží bylo umístěno schodiště do

41) Obec Chanovice je součástí plošně chráněného území Vesnické památkové zóny Chanovice prohlášené z rozhodnutí MK ČR č. 413 ze dne 24. 6. 2004.

42) Kronika obecné školy Chanovice 1887–1889 a Kronika obecné školy Chanovice 1892–1937, SOkA Klatovy, o. c. v pozn. 12.

43) J. Dyk, o. c. v pozn. 25, s. 12; L. Smolík a kol., o. c. v pozn. 29, s. 50.

Obr. 15: Velenov (okr. Klatovy), škola čp. 83, současný stav budovy, pohled od severovýchodu.

patra a jeden menší pokoj. V patře se dispozice částečně opakuje. Chodba je však ukončena v polovině svojí délky, aby její druhou část zaujala velká třída při jihovýchodním nároží. Další školní třída zabírala celou západní stranu budovy.⁴⁴⁾

Škola čp. 48 v Chanovicích měla podle dochované fotografické dokumentace z 1. poloviny 20. století fasády kombinující klasicistní a historizující prvky (obr. 14). Hladké fasády objektu horizontálně členila kordonová, průběžná podokenní a bohatě profilovaná podstřešní římsa. Okenní otvory měly segmentově sklenutá nadpraží a profilované šambrány ustupující pod líc fasády, tolik charakteristické pro historizující architekturu. Okenní výplně byly dvojité, ven a dovnitř otvíravé, trojdílné, se zděnou špaletovou a pevným poutcem v horní třetině okna. Nad poutcem se nacházelo ventilační výklopné křídlo členěné vertikální příčlím na dvě okenní tabulky. Střed jižního průčelí zdůrazňoval klasicistní pravoúhlý portál vstupu se cvikly a s výraznými římsovými hlavicemi, na něž dosedala archivolta. Dodnes se dochovalo kamenné ostění s půlkruhově sklenutým nadsvětlíkem a dveřní výplň s původním kováním (křížové závěsy, krabicový zámek francouzského typu tzv. předělaný s kovovou klikou).

V případě realizací novostaveb patrových škol se u některých projektů setkáváme se snahami architektů přesu-

nout schodiště mimo vnitřní dispozici. Novostavba školní budovy v obci **Velenov** (dnes čp. 83) z roku 1879 již obsahovala schodiště, umístěné podélně v části traktu u jeho nároží (obr. 15).⁴⁵⁾ Výstavbou této dvoutrídni školní budovy byl pověřen inženýr a stavitel Václav Kába z Kolince. Objekt školy čp. 83 se nachází uprostřed návsi, vedle kostela sv. Jana Nepomuckého. K objektu se nepodařilo dohledat starší plánovou dokumentaci, ani dobové fotografické snímky. Stavba opět ukazuje na trojprostorovou dispozici, přičemž v její jižní části se mohl nacházet byt učitele. Uprostřed byla situována příčná chodba, ústící až ke schodi-

ti umístěnému netypicky podélně u severozápadního nároží stavby. Rozvržení místností severní části stavby není známé. V patře objektu je jeho dispozice volnější, tvoří ji pouze dvě velké učebny při jižní a východní straně fasády a schodiště s navazující chodbou. Umístění starších hygienických zařízení není známo, mohly být situovány mimo školu a teprve stavebními úpravami z roku 1913 došlo k jejich začlenění do půdorysu stavby přístavkem k severozápadnímu nároží za schodiště. Objekt zakrývá podélně vázaný hambalkový krov opatřený stojatou stolicí.

Podívejme se také podrobněji na výjimečný příklad intaktně dochované venkovské patrové školní stavby, který stojí ve vsi **Těchonice** čp. 13 (obr. 16). Oproti předchozí novostavbě školy ve Velenovech došlo v Těchonici k vy-

Obr. 16: Těchonice (okr. Klatovy), škola čp. 13, současný stav budovy, pohled od jihu.

44) Modernizace objektu, provedená v 80. letech 20. století, spočívala ve změně velikosti okenních otvorů, opatření fasád břizolitovými omítkami a přístavbě nových hygienických zařízení na severozápadní straně budovy.

45) V roce 1878 starší budova školy vyhořela. Obec v čp. 2, 5 a 77 me-

zitím dočasně pronajala vhodné prostory k výuce dětí. *Kronika obecné školy Velenov 1879–1927*, SOkA Klatovy, o. c. v pozn. 23, s. 2, 53. Od roku 1873 se neustále zvyšoval počet žáků v obci. *Kronika obce Těchonice 1927–1988*, SOkA Klatovy, zn. MNV Těchonice, č. fondu 234, s. 56, 61.

Obr. 17: Těchonice, škola čp. 13, interiér stavby, místnost v západní části v přízemí, která byla součástí bytu řídícího učitele.

užití staršího půdorysu, na němž architekt provedl v roce 1880 přístavbu patra a schodiště situoval do kratšího samostatného křídla. Škola byla vystavěna na severním okraji intravilánu obce. Jedná se o obdélnou, patrovou, stavbu, založenou v půdorysném tvaru připomínající písmeno T. Na fasádách se objevují jednoduché historizující prvky. Fasády objektu neprošly od doby výstavby úpravami. Hlavní průčelí, obrácené k jihovýchodu, je desetiosé a vyznačuje se asymetricky umístěným vstupem do objektu (mezi pátou a čtvrtou okenní osou). Obě kratší, boční fronty mají zaslepené okenní otvory. Ze severozápadní strany fasády vybíhá zmíněné dvoupatrové schodišťové křídlo s postranním přístavkem záchodů s pultovou střechou. Schodišťové křídlo je napojeno asymetricky na střed podélné osy a zakryto je sedlovou střechou. K západnímu nároží je přistavěna přízemní stavba se sedlovou střechou, sloužící v minulosti jako chlév. Budovu školy zvýrazňuje poměrně bohatě koncipovaná členěná štuková fasáda, tvořená nárožní plastickou bosáží, kordonová římsa je doplněná shora průběžným pásovým soklem, bohatě profilovanou korunní římsu provází na spodní hraně lizénový pás. Dále na fasádách najdeme odstupňované profilované šambrány kolem oken a dveří se segmentovým vrcholem a vpadlými poli v parapetech, nad záklenky oken v přízemí suprafenestry segmentového tvaru, tvořené profilovanou římsou a plochým pásem pod ní. Pod kordonovou římsou uprostřed této fasády byl vyhotoven obdélný profilovaný rám s nápisem „Obecná škola“ a nad ním mezi dvojicí oken jsou umístěny malované sluneční hodiny.

Dispozice objektu je řešena jako trojprostorový dvoutrakt a zachovala se do současné doby bez novodobých stavebních úprav. Prostřední díl zaujímá příčná vstupní chodba, na niž navazuje podélná chodba zpřístupňující schodiště (podestové kamenné schodiště se středovou zdí), hygienická zařízení a dvě místnosti náležející bytu třídního učitele (obr. 17). Východní část zaujímá prostorná třída, která je přístupná z příčné chodby. Západní část budovy obsahovala jednu velkou místnost, která byla součástí bytu učitele. V patře je dispozice podobná. Podélná chodba zpřístupňuje třídy situované k východu a západu. Prostřední díl tvořily dvě místnosti (pravděpodobně knihovna a kabinet). Objekt doplňují hospodářské stavby (zděný chlívek s jednoduchými kamennými ostěními) a zděný sklípek ve svahu proti zadním dveřím.

Obr. 18: Malý Bor (okr. Klatovy), škola čp. 90, současný stav budovy, pohled od severovýchodu.

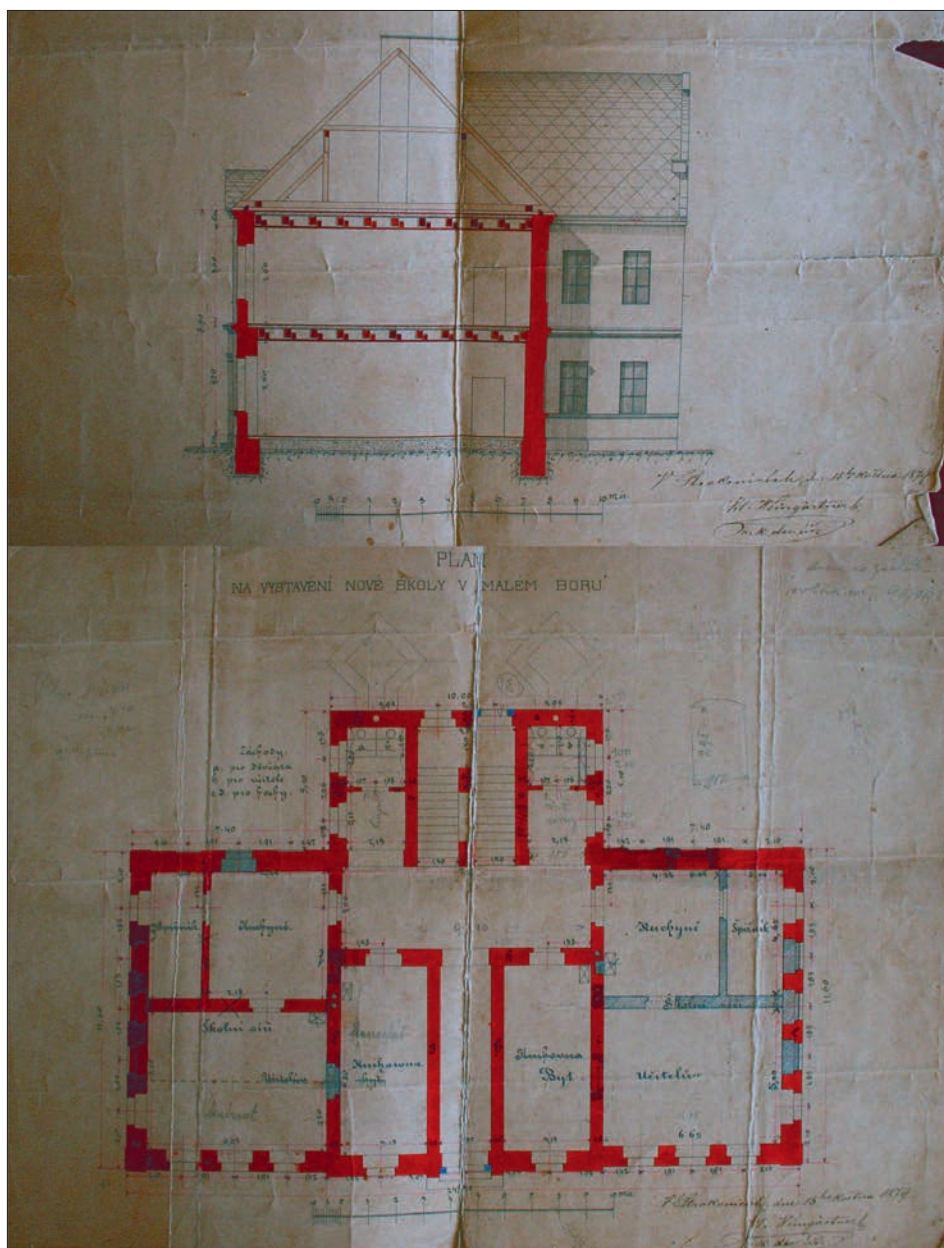

Obr. 20: Malý Bor, škola čp. 90, stav budovy v 1. polovině 20. století, foto od severovýchodu (reprofoto, fotografická sbírka K. Jiříčka, uloženo v Městském muzeu Horažďovice).

V obci **Malý Bor** do roku 1880 fungovala již zmíněná škola čp. 4. Zvyšování počtů dětí však vedlo zastupitele obce v roce 1879–1880 k rozšíření výuky na pětitřídní a za tímto účelem byla postavena nová školní budova čp. 90 (obr. 18).⁴⁶⁾ Obě budovy se nacházejí v jihozápadní části obce Malý Bor, nedaleko kostela sv. Máří Magdalény. Mladší budova školy čp. 90 připomíná stavbu podobnou škole v obci Břežany (dispozičně se však odlišuje). Autorem projektu školy v obci byl Václav Benedikt (obr. 20). Škola byla vystavěna v půdorysné stopě připomínající písmeno T (k jihozápadnímu nároží je přistavěna přízemní obdélná stavba se sedlovou střechou sloužící dříve jako sklad a chlév). Hlavní obdélné jednopatrové křídlo je kryté valbovou střechou a vybíhá z něho dvoupatrové schodišťový přístavek se záchody, napojený na střed podélné osy západního průčelí.⁴⁷⁾ Podle dochovaných dobových foto-

46) J. Dyk, o. c. v pozn. 25, s. 10; Z. Řezníčková, o. c. v pozn. 15, s. 30 až 31.

47) Fasády objektu čp. 90 byly v minulosti odstrojeny od veškerých plastických prvků, okenní otvory dostaly nový rozměr s uplatněním typizovaných oken. Modernizace se týkala také interiéru. V objektu se přesto dochovala původní krovová a stropní konstrukce bez druhotných stavebních úprav a dobře čitelná je také jeho vnitřní dispozice.

Obr. 19: Malý Bor, škola čp. 90, původní plánová dokumentace k výstavbě školy (reprofoto, OÚ Malý Bor).

grafii z počátku 20. století náležela škola v Malém Boru k nejvýstavnějším stavbám svého druhu na Horažďovicu, s fasádami s čistými klasicistními prvky (obr. 19). Průčelí s nárožními kvádřovanými lizénami a dělené mezipatrovou římsou zdůrazňuje středový plochý rizalit, pokrytý pásovou rustikou. Rizalit vrcholí nízkým trojúhelným štítem s kruhovým oknem, rámovaným profilem hlavní římsy. Velké okenní otvory, s výplněmi osazenými v lici, měly úzké profilované lištové šambrány. Vstup s půlkruhově sklenutým nadsvětlíkem zdůrazňoval vysazený pravoúhlý portál s hladkými cvikly, velmi podobný portálu školy v Chanovicích. Podstřeší valbové střechy větrala obvyklá volská oka.

Interiér školy čp. 90 v Malém Boru je řešen jako trojprostorový dvoutrakt. Střední částí procházejí příčné chodby s přístupy na schodiště, k záchodům a do postranních místností (chodba tak půdorysně připomíná písmeno T). Po stranách chodby ve středním díle byly situovány úzké místnosti (knihovna a místnost navazující na byt učite-

le), čímž se dispozice odlišuje od břežanské školy (viz níže). Jižní část budovy zaujímal školní sín a kuchyně se spíží. Severní část měla podobné půdorysné řešení a sloužila jako byt učitele s kuchyní. V horním patře byla dispozice místností podobná, na severní a jižní straně budovy byly zřízeny prostorné třídy. Místnosti jsou plochostropé, pouze kratší úseky podélných chodeb při vstupech na schodiště jsou opatřeny zrcadlovými klenbami. Ze starších truhlářsko-řemeslných prvků se dochovaly pouze vstupní dveře.⁴⁸⁾ V objektu se zachoval původní krov z doby jeho výstavby. Jedná se o podélně vázaný hambalkový krov se stojatými stolicemi.

Na obdobném půdoryse nechala vystavět v roce 1895 školu také obec **Břežany**.⁴⁹⁾ Plány a rozpočet zhotovil horažďovický stavitel Daniel Majer (obr. 21). Realizace výstavby školy byla svěřena Václavu Benediktovi. Břežanská škola čp. 118, dochovaná v intaktním stavu (obr. 22), je zděná omítaná patrová stavba, vystavěná v půdorysné dispozici připomínající písmeno T, s delší osou probíhající ve směru sever – jih, krytou valbovým zastřešením. Kratší západní schodiště je doplněno po stranách o přístavky hygienických zařízení. Škola byla vystavěna byla uprostřed návsi.⁵⁰⁾ Objekt je částečně podsklepen na západní straně. Fasády plas-

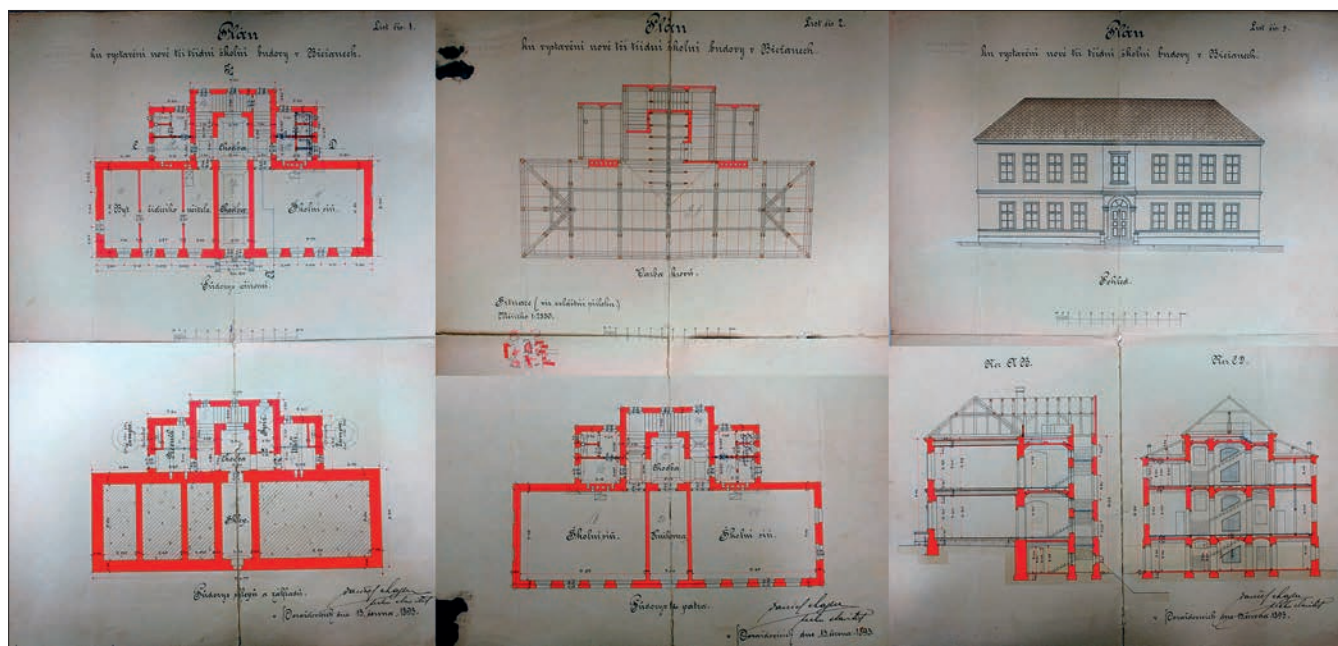
ticky obohacuje a zvýrazňuje soklová, kordonová a podstřešní římsa (kromě schodišťového křídla a přístavků). Okna jsou obdélná ve stuhových šambránách, v přízemí doplněna novodobými mřížemi. Okno v patře rizalitu (nad vstupem) je zdůrazněno přímou nadokenní římsou. Ve východním vstupním průčelí školy předstupuje mělký střední jednoosý rizalit, zvýrazňující hlavní vstup do objektu. Hlavní vchodové dveře⁵¹⁾ jsou usazeny do kamenné-

48) Dveře jsou zavěšeny na původních křížových závěsech. Ovládají se pomocí původní tyčové litinové kliky s podélnou kanelurou zakončené na koncích knoflíky. Kruhový profilovaný štítek kryje otvor pro kliku. Štítek kryjící klíčovou díрку je oválný profilovaný se čtyřmi půlkruhovými výstupky.

49) *Kronika obecné školy Břežany 1893–1940 a Kronika obecné a národní školy Břežany 1940–1949*, SOKA Klatovy, zn. fondu Škola Břežany, č. fondu 1255; Z. Rezníčková, Břežany, střípky z dějin obce pod Slavníkem. Břežany 2012, s. 35–41.

50) Obec Břežany je součástí plošně chráněného území Vesnické památkové zóny Břežany prohlášené z rozhodnutí MK ČR č. 249 ze dne 22. 9. 1995.

51) Vchodové dveře jsou ovládány pomocí původní litinové kliky styli-

Obr. 21: Břežany (okr. Klatovy), škola čp. 118, původní plánová dokumentace k výstavbě školy (reprofoto, SOkA Klatovy, škola Břežany: AF Základní devítiletá škola Břežany (1893–1972), EL NAD 1255).

Obr. 22: Břežany, škola čp. 118, stav budovy v 1. polovině 20. století, foto od východu (reprofoto, fotografická sbírka K. Jiříčka, uloženo v Městském muzeu Horažďovice).

Obr. 23: Břežany, interiér patra, suché záchody umístěné v přístavce (stav 2013).

ho ostění oddělené překladem od segmentově klenutého nadsvětlíku s vrcholovým klenákem.

V přízemí za vstupem z východního průčelí navazuje chodba, procházející napříč budovou. Chodba je opatřena nepravou neckovou klenbou a vydlážděná masivními žulovými deskami. Po stranách chodby se nacházejí plochostropé místnosti (na jižní straně původně třípokojový byt učitele, na straně severní velká učebna). Chodba ústí do prostoru schodiště, umístěného v západním kolmém křídle. Schodiště je trojramenné se žulovými stupni, vymezené zdí se segmentem zakončenými průhledy, opatřeny mříží. Po obou stranách schodišťového křídla jsou

zovaná do tvaru hlavy lva. Kruhový profilovaný štítek imituje jeho hřívu. Štítek kryjící klíčovou dírkou je oválný a jeho vrchní část je ve tvaru hlavy výklopná.

v obou podlažích umístěna původní sociální zařízení (suchá WC; obr. 23). V patře z chodby byl situován vstup do dvou rozlehlých učeben (po stranách) a střední úzké místnosti, sloužící v minulosti jako knihovna. Tyto prostory patra jsou plochostropé.

Na severním okraji areálu břežanské školy stojí hospodářská budova, sloužící v minulosti jako chlívek (obr. 24). Ohradní zeď vymezuje areál po celém obvodu s výjimkou severní strany, kde stojí v linii ohradní zdi hospodářská budova. Původně sestávalo oplocení na východní straně areálu z cihelných tvarovek, které bylo pro danou oblast Klatovska velmi typické.

Poslední patrovou školní budovou na Horažďovicku se stala škola v obci **Slatina** (čp. 62).⁵²⁾ Objekt je postavený

⁵²⁾ J. Smitka, Slatina. Historie obce. 100 let sboru dobrovolných hasičů

Obr. 24: Břežany, škola čp. 118, současný stav budovy, pohled od severovýchodu.

uprostřed návsi podle projektu Daniela Majera a připomíná svojí půdorysnou stopou písmeno T. Vzhledem k absenci plánové dokumentace se musíme omezit pouze na popis stávajícího stavu budovy. Objekt tvoří hlavní obdélná jednopatrová budova, krytá pro školní stavby netradiční sedlovou střechou s krovem Ránkovy úsporné konstrukce (obr. 25). Směrem do návsi je situováno boční dvoupatrové schodišťové křídlo s hygienickými zařízeními v obou podlažích, které je napojeno na střed podélné osy tohoto průčelí. Hlavní vstup je umístěn asymetricky ve třetí ose zleva v jednoduchém žulovém ostění. Původní vzhled fasád dokládají dobové snímky z počátku 20. století (obr. 26). Objekt zvýrazňovaly jednoduché prvky klasicistní architektury. Především se jednalo o profilovanou kordonovou římsu hlavního průčelí a pravoúhlé lištové šambrány oken. V přízemí pod okny se nacházely podokenní římsy.

Vnitřní dispozice objektu je velmi podobná těchchonské škole, rozdíl je v umístění podélné chodby do schodišťového křídla. Po vstupu do objektu se v přízemí nachází příčná chodba, ústící ke schodišťovému křídlu (s hygienickými zařízeními a dalším příslušenstvím), kde chodba prochází podélně celým křídlem a ústí z boku jižní fronty ve dvorní část. Úzká severní prostora hlavní budovy je podélně rozdělena příčkou. Rovnoběžně s příčnou chodbou byla vystavěna podobně široká místnost, přístupná ze schodišťového křídla. Jižní část stavby je dnes přepažena, ale v minulosti

zde byla velká třída. Po výstupu po kamenném schodišti s podestami nacházíme v patře značně upravenou dispozici místností. Lze přepokládat, že při severozápadním a jihozápadním nároží byly situovány prostorné třídy. Většina místností je plochostropá, chodby, sklepy pod částí objektu a schodiště jsou zaklenuty segmentovými klenbami a v patře vedle hygienických zařízení se objevují klenby do travers.

Výstavba škol však nebyla od 70. let 19. století realizována jen formou patrových novostaveb. V roce 1880 vznikla v obci **Pačejov** nová přízemní školní budova, o jejíž podobě nemáme příliš mnoho informací (obr. 27). V prvních desetiletích 20. století

Obr. 25: Slatina (okr. Klatovy), pohled do krovu hlavní budovy.

Obr. 26: Slatina, škola čp. 62, stav budovy v 1. polovině 20. století, foto od jihozápadu (reprofoto, fotografická sbírka K. Jirůčka, uloženo v Městském muzeu Horažďovice).

(1905–2005). Edice Historie Klatovska 8. Klatovy 2005, s. 23–28.; J. Dyk, o. c. v pozn. 25, s. 19.

bylo na stávající obvodové zdi nastavěno patro podle projektu Václava Benedikta. Historická budova školy však byla v roce 1972 zbořena.⁵³⁾ Podle dochované fotografické dokumentace z 1. poloviny 20. století fasády kombinující klasicistní a historizující prvky (obr. 28). Jednoduché fasády objektu horizontálně členila kordonová a bohatě profilovaná podstřešní římsa. Přízemí i patro školy zdůrazňovalo lizénové orámování a jednoduché lištové okenní šambrány. Okenní otvory měly v přízemí segmentově sklenutá nadpraží s okosenými špaletami kromě spodní třetiny okna. Okenní výplně byly dvojité, ven a dovnitř otvíravé, trojdílné, se zděnou špaletovou a pevným poutcem v horní třetině okna. V přízemí se jednalo o segmentovou výplň nad poutcem, zatímco v patře byla tato výplň pouze obdélná. Výrazně větší okenní otvory v patře pocházely z mladší dostavby, členění výplně bylo však obdobné.

Navyšování počtu žáků přineslo další požadavky i na rozšíření stávajících škol. V obci **Hradešice** došlo v roce 1878 k rozšíření budovy na dvoutřídní pro 150 žáků. Za tímto účelem byl ke stávající budově zřízen přístavek.⁵⁴⁾ Zmíněná plánová dokumentace pak naznačuje její další přestavby. Řada obcí usilovala o vyškolení z nejbližší obce, kam náležely školní docházkou. Obec **Veřechov** byla připojena ke Střelským Hošticím. Roku 1878 obec podala žádost o vyškolení, ale povolena byla pouze expozitura (filiálka, tedy pobočka), otevřená v roce 1882. Teprve roku 1884 po opakovaných pokusech se obec mohla

53) *Kronika obecné a národní školy Pačejov 1818–1953*, SOkA Klatovy, zn. fondu Škola Pačejov, č. fondu 1359, s. 2–42, 114–115, 142, 156, 166, 179, 180, 186.

54) V roce 1895 dostala obec povolení ke zřízení třetí třídy, ale ta už byla umístěna v najaté světnici mimo budovu školy. *Kronika triviální a obecné školy Hradešice 1833–1940*, SOkA Klatovy, zn. fondu Škola Hradešice, č. fondu 1299, s. 214–222; J. Dyk, o. c. v pozn. č. 25, s. 12.

Obr. 27: Pačejov (okr. Klatovy), pravděpodobně nerealizovaný plán školy. Autorem plánu Jakub Havla, mistr zednický z městečka Stříbrné Hory (dnes Nalžovské Hory). Datace plánu neuvedena (reprofoto, SOA Plzeň, pracoviště Klášter, škola v Pačejově 1788–1799, 1804–1849, inv. č. 532, fasc. 2; č. kart. 27).

Obr. 28: Pačejov, zaniklá škola, stav budovy v 1. polovině 20. století, foto od východu (reprofoto, fotografická sbírka K. Jiříčka, uloženo v Městském muzeu Horažďovice).

Obr. 29: Veřechov (okr. Klatovy), objekt čp. 42, stav budovy v 1. polovině 20. století, foto od jihu (reprofoto, fotografická sbírka K. Jiříčka, uloženo v Městském muzeu Horažďovice).

vyškolit a zřídit samostatnou jednotřídní školu.⁵⁵⁾ Objekt čp. 42, zachycený na dobovém snímku z počátku 20. století, má patrné prvky klasicistní architektury (štukové šambrány oken s obdélnou suprafenestrou zakončenou nadokenní římsou, nárožní pásová bosáž). Střed jižního průčelí zdůrazňoval pravouhlý portál vstupu, lemovaný zjednodušenými pilastry s římsami, na něž dosedal trojúhelníkový fronton (obr. 29).

V roce 1878 prošla již druhou stavební úpravou zmíněná budova školy v **Kvášňovicích**. Místní školní rada přizvala k prohlídce školní budovy stavitel Aloise Čecha a Daniela Majera, aby vypracovali rozpočet a plány na výstavbu III. třídy, která měla vzniknout na místě čeledníku a kravského chléva, tedy rozšířením stávající budovy směrem k jihovýchodu.⁵⁶⁾ Fasády objektu zůstaly touto úpravou nezměněny.

Koncepty na výstavbu venkovských školních staveb zachycují určitý stupeň provozní jednoduchosti až primitivnosti budovy, umožňující pouze lineární vazby mezi jednotlivými

provozními úseky. Mnohem složitější hmotové koncepty školních staveb se vyvinuly v městském prostředí.⁵⁷⁾ Sledované typy staveb můžeme doplnit ještě o budovy škol, vzniklých adaptací stavby jiného účelu. Patří sem např. budova špitálu ve vsi **Velký Bor**, přestavěná pro potřeby školy v roce 1820 (dnes čp. 49). Školní budova má spojitost s lokací bývalého hradu (obr. 30).⁵⁸⁾ Stavební podobu objektu po polovině 19. století dokládají téměř identické stavební plány z let 1854 a 1856. Přestavba špitálu na školu postihla východní polovinu stavby.⁵⁹⁾ Jejím výsledkem byl vznik dvou školních tříd v přízemí a také v patře. Někdejší chodba v podélné ose špitálu byla v tomto

úseku budovy přesunuta k severnímu průčelí. Také zanikla vertikální komunikace, když bylo zrušeno barokní schodiště ve středu jižního traktu a nové vloženo do prostoru bývalé dymníkové (černé) kuchyně v západní části severního traktu budovy. Stavebními úpravami bylo nově

Obr. 30: Velký Bor (okr. Klatovy), objekt čp. 49 bývalého špitálu přestavěného na školu, současný stav budovy, foto od jihu přes Velkoborský rybník.

55) Stavba byla ještě roku 2010 dochovaná v intaktním stavu z doby jejího založení, avšak v roce 2011 prošla celkovou rekonstrukcí v rámci projektu na zřízení multifunkčního zařízení.

56) *Kronika obecné, národní a základní školy Kvášňovice 1940–1966*, SOKA Klatovy, o. c. v pozn. 11, s. 166; J. Dyk, o. c. v pozn. 25, s. 13 až 14.

57) Z. Stýblo, *Nauka o stavbách. Školské stavby*. Praha 2010, s. 40–43, 83–110.

58) Ve vsi Velký Bor byl totiž v první třetině 14. století vybudován hrad, dobytý a pobořený Husity v roce 1420. Poté již hrad nebyl obnoven,

s výjimkou hradního, později klášterního kostela zasvěceného sv. Burianovi. Při něm byla v roce 1770–1772 postavena mohutná budova špitálu, který v roce 1820, po jeho zrušení, využila ves k přestavbě na více třídní školu s využitím částí zdiva hradu. J. Smitka, *Panská sídla, kostely a špitál ve Velkém Boru u Horažďovic ve světle archivních pramenů a archeologických nálezů*, Průzkumy památek VII, č. 2, 2000, s. 47–55. Škola zde fungovala až do roku 2001, kdy prostory byly adaptovány na bytové jednotky.

59) *Kronika obecné školy Velký Bor 1878–1937*, SOKA Klatovy, zn. fondu Škola Velký Bor, č. fondu 1410.

uspořádáno také schodiště ve spojovací části mezi bývalým kostelem a špitálem.⁶⁰⁾

ZÁVĚREM

V článku byly prezentovány venkovské školní budovy, vzniklé v 19. století na území ORP Horažďovice (obr. 31, 32). Řada těchto objektů prošla ve 20. století radikálními stavebními úpravami, které reagovaly na změny jejich využití po uzavření školy. Způsoby nového využití těchto objektů se různí, jedná se o potřeby veřejných služeb: úřadovny místní správy, pošta, knihovna, různé provozovny, jako např. školy v Myslívě, ve Velenovech, ve Slatině a v Malém Boru. Některé školy byly upravovány pro zřízení bytových jednotek, jako např. v Kvášňovicích a ve Velkém Boru. Objekty byly rovněž využívány jako mateřské školy, např. v Chanovicích a Nalžovských Horách. Takovéto stavební úpravy však nenávratně pozměnily architektonický výraz fasád, hmoty objektu nebo půdorysné dispozice. Průzkumem škol byly identifikovány především dvě stavby z 19. století zachovalé v autentickém stavu, tedy Břežany a Těchonice, které by bylo vhodné navrhnout na prohlášení za nemovitou kulturní památku. Poznání

Obr. 31: Vchodové dveře školních budov: zleva – Břežany; uprostřed – Chanovice; vpravo – Malý Bor (stav 2013, 2014).

hodnot, obsažených ve výše popsanych stavbách, přispěje k jejich lepšímu zachování, ochraně a v ideálním případě k jejich rehabilitaci.

*Příspěvek vznikl v rámci výzkumného cíle **Průzkumy a prezentace architektury 19. a 20. století** financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury dlouhodobého koncepčního rozvoje (DKRVO) výzkumné organizace NPÚ.*

Obr. 32: Detaily použitého kování: zleva, nahoře – dveřní křížový závěs vchodových dveří školy v Malém Boru; uprostřed – dveřní zapuštěný závěs zakončený kuželkou ze školy v Těchonících; vpravo – rozvora typu españoleta užitá pro zavírání oken v Těchonících; zleva, dole – krabicový zámek ze školy v Těchonících; vpravo – litinová klika ze školy v Břežanech (stav 2013, 2014).

60) Poměrně intenzivní novodobé využívání špitální budovy zbavilo vnitřek objektu původních historických stavebních detailů. Objekt si v západní partii udržel významnou část dispozice školy až do zatím poslední stavební úpravy provedené v roce 2003, při níž byly odstraněny poslední zbytky kulturně-historických hodnot včetně krovové

konstrukce z roku 1722. Bohužel památkové kvality této stavby nebyly v době realizace projektu na počátku nového milénia plně doceněny a v projektové přípravě nebyly zohledněny. J. Anderle – J. Smitka, Velký Bor, hrad, hradní kostel a špitál. Stavebně historický průzkum. Nepublikovaná zpráva. Plzeň 2005, s. 18.

DIE UNTERSUCHUNG UND DOKUMENTIERUNG DER IM 19. JAHRHUNDERT GEGRÜNDETEN DORFSCHULGEBÄUDE IN DER UMGEBUNG VON HORAŽĐOVICE

Die Schulgebäude standen bislang am Rande des Forschungsinteresses, obwohl sie einen integralen und ausdrucksvollen Bestandteil der Dorfbauentwicklung darstellen. Die Schulen wurden zum bedeutenden Orientierungspunkt jeder Stadt oder Gemeinde von Böhmen, Mähren und Schlesien. Die Zahl der eine Aussage von ihrer Entstehungszeit und Funktion tragenden Schulgebäude sinkt schnell ab, wobei auch ihre Stilelemente und Attribute verschwinden. Im Rahmen der laufenden Flächenuntersuchung der Dorfschulgebäude in dem in der Pilsner Region befindlichen Verwaltungsbezirk der Gemeinde mit erweiterter amtlicher Wirksamkeit Horažďovice im Bezirk Klatovy (Horazdiowitz im Bezirk Klattau) wurden alle vorhandene einstockige Schulbauten aus dem 19. Jahrhundert mittels Fachliteraturstudiums und eigener Terrainuntersuchung festgestellt. Anhand des Studiums der historischen Plan- und Fotodokumentation samt verschiedenartigen Entwürfen der Innendisposition bewertete man vor Ort den aktuellen Zustand der Bauten, wodurch man reiches Vergleichsmaterial erwarb. Mehrere der Gebäude änderten ihr Aussehen nach späteren Umbauten, man findet jedoch unter ihnen auch die unberührt erhaltenen Gebäude mit Minimum späterer Baueingriffe. Den Forschungsgegenstand bildeten die Dorf- (Trivial-) Schulen in den Ortschaften: Břežany, Hradešice, Chanovice, Komušín (Komschin), Kvášňovice, Malý Bor (Klein Bor), Myslív, Nalžovské Hory (Elischau), Pačejov (Paciv), Slatina, Těchonice, Velenov, Velký Bor und Veřechov. Der Beitrag würde gern ein Fundament zur näheren Erkenntnis des Themas der Schulbauten auf dem Gebiet des Verwaltungsbezirks von Horažďovice, zugleich aber auch für eine systematische Forschung der Schulen im Kontext der ganzen Tschechischen Republik schaffen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Der Verwaltungsbezirk der Gemeinde mit erweiterter Wirksamkeit Horažďovice (Horazdiowitz, Bez. Klatovy [Klattau]) mit ersichtlich gemachten Gemeinden mit Schulbauten (Bearbeitung laut Unterlagen des Autors Ž. Sedláková, 2015).

Abb. 2: Chanovice (Bez. Klatovy), Skizze des ersten Schulgebäudes im Dorfe Chanovice, 1717/1726 gegründet (Reprofoto, Chronik der Dorfschule Chanovice 1887–1889, SOKA Klatovy [Staatliches Bezirksarchiv Klattau], s. Zit. Anm. 12).

Abb. 3: Prototyppläne der eingeschossigen Schulgebäude aus dem J. 1786 und 1816 (übernommen aus P. K. Jaksch, s. Zit. Anm. 18).

Abb. 4: Hradešice (Bez. Klatovy), Schulgebäude bei der Kirche der Verklärung Christi, Plandokumentation des Baumeisters Daniel Majer, 1893, Ansicht (Reprofoto, SOKA Klatovy, s. Zit. Anm. 24).

Abb. 5: Hradešice (Bez. Klatovy), Schulgebäude bei der Kirche der Verklärung Christi, Plandokumentation des Baumeisters Daniel Majer, 1893, Grundriss (Reprofoto, SOKA Klatovy, s. Zit. Anm. 24).

Abb. 6: Chanovice, Skizze der Schule beim Wege nach Kadov, 1845 erbaut (Reprofoto, Chronik der Dorfschule Chanovice 1887–1889, SOKA Klatovy, s. Zit. Anm. 12).

Abb. 7: Myslív (Bez. Klatovy), alte Schule Nr. Konskr. 51, Lehrerkollegium vor dem Gebäude, 1937 (Reprofoto, Fotosammlung der Gemeinde Myslív).

Abb. 8: Myslív, neue Schule Nr. 71, Lehrerkollegium vor dem Gebäude, 1937 (Reprofoto, Fotosammlung der Gemeinde Myslív).

Abb. 9: Nalžovské Hory (Silberberg, Bez. Klatovy), Schule Nr. 114, heutiger Zustand des Gebäudes, Ansicht von Südwesten (alle Fotos Autor, 2014).

Abb. 10: Kvášňovice (Bez. Klatovy), Schule Nr. 37, Zustand in der 1. Hälfte

des 20. Jahrhunderts, Ansicht von Osten (Reprofoto, Fotosammlung von K. Jiříček, im Stadtmuseum Horažďovice aufbewahrt).

Abb. 11: Kvášňovice, Schule Nr. 37, Inneres der Eingangshalle im Erdgeschoss mit der Treppe und dem anschließenden Flur.

Abb. 12: Chanovice, Schule Nr. 48, heutiger Zustand, Ansicht von Süden (Zustand 2013).

Abb. 13: Chanovice, Schule Nr. 48, Skizze des Schulgebäudes in seiner Entstehungszeit im J. 1877 (Reprofoto, Chronik der Volksschule Chanovice 1887–1889, SOKA Klatovy, s. Zit. Anm. 12).

Abb. 14: Chanovice, Schule Nr. 48, Zustand in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts, Ansicht von Südosten (Reprofoto, Fotosammlung von K. Jiříček, im Stadtmuseum Horažďovice aufbewahrt).

Abb. 15: Velenov (Bez. Klatovy), Schule Nr. 83, heutiger Zustand, Ansicht von Nordosten.

Abb. 16: Těchonice (Bez. Klatovy), Schule Nr. 13, heutiger Zustand, Ansicht von Süden.

Abb. 17: Těchonice, Schule Nr. 13, Inneres, Erdgeschossraum im Westteil des Gebäudes, ein Teil der Schulleiterwohnung.

Abb. 18: Malý Bor (Klein Bor, Bez. Klatovy), Schule Nr. 90, heutiger Zustand, Ansicht von Nordosten.

Abb. 19: Malý Bor, Schule Nr. 90, Zustand in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, Nordostansicht (Reprofoto, Fotosammlung von K. Jiříček, im Stadtmuseum Horažďovice aufbewahrt).

Abb. 20: Malý Bor, Schule Nr. 90, ursprüngliche Schulbau-Plandokumentation (Reprofoto, Gemeinde Malý Bor).

Abb. 21: Břežany (Bez. Klatovy), Schule Nr. 118, ursprüngliche Schulbau-Plandokumentation (Reprofoto, SOKA Klatovy, Schule Břežany, AF ZDS Břežany, 1893–1972, EL NAD 1255).

Abb. 22: Břežany, Schule Nr. 118, Zustand in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts, Ostansicht (Reprofoto, Fotosammlung von K. Jiříček, im Stadtmuseum Horažďovice aufbewahrt).

Abb. 23: Břežany, Schule Nr. 118, Obergeschossinnenraum, Trockenaborte im Zubau (Zustand 2013).

Abb. 24: Břežany, Schule Nr. 118, heutiger Zustand, Nordostansicht.

Abb. 25: Slatina (Bez. Klatovy), Schule Nr. 62, Hauptgebäude, Blick in den Dachstuhl.

Abb. 26: Slatina, Schule Nr. 62, Zustand in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts, Südwestansicht (Reprofoto, Fotosammlung von K. Jiříček, im Stadtmuseum Horažďovice aufbewahrt).

Abb. 27: Pačejov (Paciv, Bez. Klatovy), wahrscheinlich nicht ausgeführter Plan der Schule. Autor des Plans Jakub Havla, Maurermeister im Städtchen Silberberg (heute Nalžovské Hory). Datierung nicht angeführt (Reprofoto, SOA [Staatliches Regionalarchiv] Pilsen – Klášter b. Nepomuk, Schule Pačejov, 1788–1799, 1804–1849).

Abb. 28: Pačejov, verschwundene Schule, Zustand in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts, Ostansicht (Reprofoto, Fotosammlung von K. Jiříček, im Stadtmuseum Horažďovice aufbewahrt).

Abb. 29: Veřechov (Bez. Klatovy), Gebäude Nr. 42, Zustand in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts, Südansicht (Reprofoto, Fotosammlung von K. Jiříček, im Stadtmuseum Horažďovice aufbewahrt).

Abb. 30: Velký Bor (Bez. Klatovy), ehemaliges Spitalsgebäude Nr. 49, zur Schule umgebaut, heutiger Zustand, Südansicht über den Teich.

Abb. 31: Eingangstüren der Schulgebäude: links – Břežany, in der Mitte – Chanovice, rechts – Malý Bor.

Abb. 32: Details vom benützten Beschlag: von links, oben – Kreuzband der Eingangstür der Schule in Malý Bor; in der Mitte – Einstemmband mit Kegel der Tür in der Schule in Těchonice; rechts – Espagnolette aus den Fenstern der Schule in Těchonice; unten – links Kastenschloss aus der Schule in Těchonice; rechts – Eisengussstürgriff aus der Schule in Břežany (Zustand 2013, 2014).

(Übersetzung J. Noll)